

6. Século XVIII e Borbóns (1700–1808)

Política xeral

Guerra de Sucesión Española (1701–1714)

- **Causas:**
 - Morte de Carlos II sen descendencia (1700). Dous candidatos:
 - **Filipe de Anjou** (Borbón, neto de Luís XIV de Francia) – herdeiro polo testamento de Carlos II.
 - **Arquiduque Carlos de Austria** (Habsburgo) – apoiado pola Grande Alianza (Inglaterra, Holanda, Portugal, Saboya).
 - Temor europeo á unión franco-española baixo os Borbóns (hexemonía francesa).
- **Bandos en España:**
 - **Filipistas** (partidarios de Filipe V): Castela, maioría da nobreza, clero, pobo (por patriotismo). Defendían o centralismo borbónico.
 - **Austracistas** (partidarios do arquiduque Carlos): Coroa de Aragón (especialmente Cataluña e Valencia), Reino de Mallorca. Defendían o pactismo e os fueros (privilexios forais).
- **Tratados de Utrecht-Rastadt (1713–1714):**
 - **Filipe V é recoñecido como rei de España**, pero renuncia aos dereitos ao trono de Francia.
 - **Perdas territoriais:**
 - **Gran Bretaña** obtén **Xibraltar** e **Menorca** (claves para o control do Mediterráneo), ademais do navío de permiso (comercio con América) e o asento de negros (monopolio do comercio de escravos).
 - **Austria** obtén os **Países Baixos españois** (Bélxica), **Nápoles**, **Milán** e **Sardegna**.
 - **Saboya** obtén **Sicilia** (despois cambiada por Sardegna).
 - **América española queda intacta** (ningunha perda colonial).
- **Consecuencias:**
 - Fin da hexemonía española en Europa. España convértese nunha potencia de segunda orde.
 - Inicio da dinastía Borbón en España.

Cambio dinástico: de Austrias a Borbóns

- **Modelo político:** Abandono do **sistema polisinodial** (Consellos) e implantación do **absolutismo centralista** de corte francés.
- **Principios:**
 - **Centralización administrativa:** Supresión dos fueros e institucións propias dos reinos da Coroa de Aragón.
 - **Unificación lexislativa:** Imposición das leis de Castela (excepto en Navarra e País Vasco).
 - **Regalismo:** Control da Igrexa polo Estado (nomeamento de bispos, control das ordes relixiosas).
- **Nova organización:**
 - **Secretarías de Despacho** (antecedentes dos ministerios): Estado, Xustiza, Facenda, Guerra, Mariña e Indias.

- **Intendentes** (desde 1718 en Galicia, xeneralizados en 1766 con Carlos III): funcionarios provinciais con poderes económicos, militares e xudiciais.
- **Capitanías Xerais**: substituíron os vicerreis (excepto en Navarra).
- **Real Audiencia da Coruña** (1719).

Decretos de Nova Planta (1707-1716)

- **Contido:**
 - 1707: Abolición dos fueros de **Aragón** e **Valencia**. Imposición das leis de Castela.
 - 1713-1714: Abolición dos fueros de **Mallorca**.
 - 1716: Abolición dos fueros de **Cataluña**. Supresión das Cortes catalás, da Generalitat e do Consello de Cent. O castelán convértese en lingua oficial da administración.
- **Excepcións:**
 - **Navarra** e **País Vasco** conservan os seus fueros (apoiaron a Filipe V na guerra).
- **Efectos globais:**
 - Unificación fiscal e administrativa de case toda España.
 - Fin do **pactismo** (relación pactada entre rei e reinos) e imposición do **centralismo borbónico**.
 - Creación das **Audiencias** de Zaragoza, Valencia, Palma e Barcelona (imitando o modelo castelán).
 - Supresión das aduanas interiores entre Castela e a Coroa de Aragón (mercado interior máis unificado).

Absolutismo borbónico

- **Secretarías de Despacho** (1714): Substituíron os Consellos (excepto o Consello de Castela, que seguiu como máximo órgano consultivo).
- **Intendentes** (1766, Carlos III): 50 funcionarios provinciais con poderes económicos, militares e xudiciais. En Galicia, o intendente tiña sede na Coruña.
- **Correxedores**: Nomeados polo rei nos concellos de Castela (e nos antigos reinos de Aragón tras a Nova Planta). Control municipal.
- **Lei Sálica** (Auto Acordado, 1713): Reserva o trono aos herdeiros varóns (derrogada por Fernando VII en 1830 para permitir reinar a Sabela II).

Reformismo ilustrado de Carlos III (1759-1788)

- **Despotismo ilustrado**: "Todo para o pobo, pero sen o pobo". Reformas para modernizar o país sen democratizalo.
- **Medidas:**
 - **Regulamento de Libre Comercio con América** (1778): Apertura de 49 portos americanos e 13 peninsulares (entre eles A Coruña) ao comercio con América. Fin do monopolio de Cádiz-Sevilla.
 - **Real Xunta de Comercio de Cádiz** (1791): Fomento do comercio colonial.
 - **Creación do Banco de San Carlos** (1782): Antecedente do Banco de España.

- **Motín de Esquilache (1766):** Sublevación popular en Madrid contra o ministro italiano Esquilache (polas reformas na vestimenta e a subida do pan). Carlos III destitúeo, pero continúa coas reformas.
- **Expulsión dos xesuítas (1767):** Acusados de instigar o Motín de Esquilache e de oporse ao regalismo.
- **Pactos de Familia (1733, 1743, 1761):** Alianzas cos Borbóns franceses contra Inglaterra e Austria.
- **Política exterior:**
 - **Guerra dos Sete Anos (1756-1763):** Derrota ante Inglaterra. Perda de Florida (recuperada en 1783).
 - **Guerra de Independencia dos EUA (1776-1783):** España apoia ás colonias rebeldes. Recupera Florida e Menorca.

Carlos IV (1788-1808)

- **Valido: Manuel Godoy** (Príncipe da Paz), antigo garda real, favorito da raíña María Luísa de Parma.
- **Impacto da Revolución Francesa (1789):**
 - Inicialmente, temor ao contaxio revolucionario. **Floridablanca** e **Aranda** reprimen a propaganda revolucionaria.
 - **Guerra da Convención (1793-1795):** España declara a guerra á Francia revolucionaria. Derrota española. **Paz de Basilea (1795).**
- **Alianza con Francia:**
 - **Tratado de San Ildefonso (1796):** Alianza con Francia contra Inglaterra. España convértese en satélite de Francia.
 - **Guerra contra Inglaterra (1796-1802, 1804-1808). Batalla de Trafalgar (1805):** Derrota decisiva da frota hispano-francesa ante Nelson. Fin do poderío naval español.
 - **Tratado de Fontainebleau (1807):** Acordo con Napoleón para invadir e repartir Portugal. Autorízase o paso de tropas francesas por España.
- **Crise final (1808):**
 - **Motín de Aranjuez (17-19 de marzo de 1808):** Sublevación popular contra Godoy (apoiada polo partido fernandino). Carlos IV abdica en Fernando VII.
 - **Abdicacións de Baiona (abril-maio 1808):** Napoleón reúne a Carlos IV e Fernando VII. Ambos abdican no emperador. Napoleón nomea rei ao seu irmán **Xosé I Bonaparte**. Inicio da Guerra da Independencia.

Galiza no contexto político

- **Nova Planta en Galicia (1715):**
 - Galicia, que apoiara a Filipe V, non perdeu os seus foros (xa non existían como tales desde a incorporación a Castela no século XV). Pero **suprímense as Cortes de Santiago** (derradeira reunión en 1834).
 - **Real Audiencia da Coruña (1719):** Reforzada como tribunal superior. O **Capitán Xeneral** asume funcións militares e goberno civil.
 - **Intendente do Reino de Galicia (1768):** Sede na Coruña. Funcións: recadación de impostos, recrutamento militar, fomento económico.

- **Nobreza galega:**
 - As familias **Andrade-Pimentel** (Condes de Andrade) e **Sarmiento** (Condes de Gondomar) pactan con Filipe V e ven **confirmados os seus señoríos** (xurisdicións, foros).
 - A alta nobreza galega (Monterrei, Lemos) ocupa cargos na Corte (embaixadores, vicerreis) e mantén o **absentismo** (non residen en Galicia).
- **Xuntas Superiores:**
 - Creadas para a **defensa contra a piratería inglesa** (especialmente en Ferrol, A Coruña, Vigo). Coordinan as milicias locais.
- **Perda do voto en Cortes:**
 - Galicia perdera o voto en Cortes no século XV. **Recupérao en 1622** (a cambio de 100.000 ducados). No século XVIII, a súa representación é marxinal (só 2 procuradores nas Cortes de Castela).

Economía xeral

Reformas agrarias (limitadas)

- **Repoboación de Serra Morena (1767):** Dirixida por **Pablo de Olavide**. Establecemento de colonos alemáns e flamengos (30.000) para cultivar terras despoboadas en Andalucía. Fundación de novos pobos (La Carolina, La Carlota).
- **Xunta de Montes (1748):** Tentativa de regular os montes comunais e frear a súa desamortización. Limitada eficacia.
- **Catastro de Ensenada (1749):** Proxecto para implantar unha **Única Contribución** (imposto proporcional á riqueza). Topou coa **oposición da nobreza e do clero** (que perderían as súas exencións fiscais). **Fracasou**. Só se realizou en 22 provincias (non en Galicia).
- **Informe sobre a Lei Agraria (1795) de Jovellanos:** Defende a desvinculación de morgados, a venda de terras de mans mortas e a libre circulación de grans. Non se aplicou.

Manufacturas

- **Téxtil catalán:**
 - **Bergadá (Barcelona):** 200 teares en 1780 → 30.000 fusos en 1800. Primeira mecanización (máquinas de fiar bergadananas).
 - **Indianas:** Tecidos de algodón estampado (imitación das indianas orientais). Gran éxito comercial.
- **Ferro do País Vasco:**
 - Fábrica de **Santa María de la Paz (Álava, 1780)**. Altos fornos.
 - Competencia coa siderurxia andaluza (Málaga) e asturiana (Langreo).
- **Reais Fábricas:**
 - **Tapices de Santa Bárbara (Madrid).**
 - **Porcelana do Bo Retiro (Madrid).**
 - **Cristais de La Granja (Segovia).**
- **Colonias americanas:**

- **Azucre** (Cuba, Santo Domingo) e **tabaco** (Cuba, Venezuela). Explotación con **700.000 escravos africanos** (importados polas compañías privilexiadas).

Comercio exterior

- **Monopolio de Cádiz:** Mantense ata 1778. Cádiz era o único porto autorizado para comerciar con América (a través da Frota de Indias).
- **Apertura a portos libres (1778):** Regulamento de Libre Comercio de Carlos III. Barcelona, Alacant, Valencia, Cartaxena, A Coruña, Santander, Sevilla, Málaga, Palma, Canarias e 49 portos americanos poden comerciar directamente.
- **Consulados de comercio:**
- **Barcelona (1758), Cádiz (1792), A Coruña (1803).** Funcións: fomento do comercio, arbitraje, creación de escolas de náutica e comercio.

Facenda

- **Banco de San Carlos (1782):** Creado por Carlos III. Funcións: xestión da débeda pública, emisión de vales reais (papel moeda). **Precursor do Banco de España** (1856).
- **Débeda pública:** Incrementase polas guerras (contra Inglaterra, contra a Francia revolucionaria). As **vales reais** perden valor.
- **Impostos:**
 - **Alcabalas** (imposto sobre as vendas, 10%).
 - **Millóns** (imposto sobre consumos básicos: viño, vinagre, aceite, carne).
 - **Cruzada** (bula papal para financiar guerras relixiosas).

Demografía

- **España pasa de 8 a 10,5 millóns de habitantes** (século XVIII). Crecemento do **30%**.
- **Causas:** Descenso da mortalidade (menos epidemias, mellora da alimentación -introdución do millo e da pataca-), mantemento da natalidade alta.
- **Mortalidade:** Redúcese un **40%** (desde o 35 por mil ao 21 por mil).
- **Urbanización:** Crecemento de Madrid (156.000 hab.), Barcelona (115.000), Valencia (80.000), Sevilla (96.000).

Galiza no contexto económico

- **Arsenal de Ferrol (1726-1783):**
 - Impulsado por **Carlos III** e o **marqués da Ensenada** (ministro de Fernando VI).
 - Maior estaleiro militar de España, base da **Armada do Atlántico**. Creación do **Departamento Marítimo do Norte**.
 - Técnicos estranxeiros: **Jorge Juan** (científico, director da Academia de Garda Mariñas), **Francisco Gautier** (enxeñeiro militar).
 - **Efectos:**
 - **Crecemento urbano** de Ferrol: de vila de pescadores a cidade de 30.000 habitantes (1774).
 - **Emprego:** 6.000 obreiros + 600 presidiarios.
 - **Chegada de ilustrados** e técnicos.

- **Academia de Garda Mariñas (1776):** Formación dos mandos da Armada.
- **Reformas agrarias fracasadas:**
 - O **minifundio** (pequenas parcelas) e o cultivo de **centeio e castañas** resisten os cambios. A **pataca** (introducida a finais do XVIII) e o **millo** (desde o XVII) melloran a alimentación pero non modifican a estrutura.
 - A **fidalgúa local** (nobreza baixa) mantén o control dos **foros** (arrendamentos de longa duración). As rendas forais seguen a ser a base da economía rural.
- **Minería:**
 - **Riotinto (Huelva)** - aínda que non en Galicia, destacar que a explotación mineira é un sector en auge.
 - **San Finx (Lousame, A Coruña):** Minas de **estaño e wolframio**. Explotación desde o século XVIII (auge no XIX-XX).
- **Emigración a Cuba:**
 - **Fidalgos ourensáns** e campesiños galegos emigran a Cuba (10.000 entre 1760 e 1808). Destino: plantacións de azucre e tabaco, comercio.
 - **Remesas** de capitais que servirán para redimir foros no século XIX.
- **Sociedade Económica de Amigos do País da Coruña (1784):**
 - Fundada por ilustrados galegos (entre eles **Francisco Somoza**).
 - 300 socios. Obxectivo: fomento da agricultura, industria e comercio.
 - Creación de escolas de primeiras letras, de debuxo, de náutica.
- **Real Consulado de Comercio da Coruña (1803):**
 - Fomento do comercio marítimo. Especial atención ao **viño do Ribeiro** (exportación a Inglaterra e América) e ao **sal de Arousa**.
 - Creación da **Escola de Náutica** e da **Biblioteca do Consulado** (precedente da Biblioteca Pública da Coruña).

Sociedade xeral

Estrutura social

- **Nobreza:**
 - **Nobreza cortesá** en Madrid. 400 **títulos novos** concedidos no século XVIII (venda de títulos para recadar fondos).
 - **Nobreza territorial:** mantén o poder nos seus señoríos (xustiza, nomeamento de alcaldes, cobro de impostos).
 - **Perda de poder político** (as súas funcións son asumidas polos intendentes e corrixedores), pero mantén **poder económico e privilexios fiscais**.
- **Burguesía ilustrada:**
 - **Arrieiros de Burgos** (comercio da lã), **comerciantes de Cádiz** (comercio con América), **industriais téxtiles cataláns**.
 - **Ascenso social:** compran títulos nobiliarios (**ennobreceamento burgués**). Adoptan os valores da Ilustración (educación, progreso, reformismo).

- **Campesiñado:**
 - **Xornaleiros libres** (+20% da poboación activa). Traballan en terras de señores a cambio dun salario.
 - **Foreiros** (Galicia, Cataluña, Aragón): arrendatarios de longa duración.
 - **Escravos:** aínda que minoritarios en España (excepto nas colonias), existía escravitude doméstica (criados negros).
- **Clero:**
 - **Alto clero** (bispos, abades): nobres, ricos, con poder político.
 - **Baixo clero** (párrocos, monxes): procedentes do pobo, moitas veces en situación económica precaria.

Ilustración

- **Jovellanos (Gaspar Melchor de Jovellanos):**
 - Informe sobre a Lei Agraria (1792): Crítica dos morgados e das terras de mans mortas. Defensa da propiedade privada e da liberdade de cultivos.
 - Memoria sobre a educación pública.
- **Cadalso (José Cadalso):**
 - Cartas marroquís (1791): Crítica os costumes e o atraso español.
 - Noches lúgubres.
- **Academias:**
 - **Real Academia Española** (1713), **Real Academia da Historia** (1738), **Real Academia de Belas Artes de San Fernando** (1752).
 - **Real Xardín Botánico de Madrid** (1781), **Observatorio de San Fernando (Cádiz, 1753).**
- **Prensa ilustrada:**
 - El Censor (1781-1787), El Correo de los Ciegos de Madrid, El Diario de Madrid.

Mentalidades

- **Despotismo ilustrado:** “Todo para o pobo, pero sen o pobo”. O rei debe ser un “déspota ilustrado” que impulse as reformas desde arriba, sen contar coa participación popular.
- **Regalismo:** Defensa da superioridade do poder real sobre a Igrexa. **Concordato de 1753:** O rei obtén o **dereito de presentación de bispos** (terna de candidatos).
- **Crítica da Inquisición:** Os ilustrados (Jovellanos, Aranda) defenden a súa supresión ou limitación. **Expulsión dos xesuítas** (1767) (acusados de oporse ao regalismo).

Galiza no contexto social

- **Sociedade rural atrasada:**
 - **Foros nobiliarios:** A nobreza (fidalguía) controla o **60% do solo**. Os campesiños son **foreiros** (arrendatarios de longa duración).
 - **Minifundio:** Parcelas moi pequenas, cultivo de subsistencia (millo, centeo, pataca, verdura).
- **Fidalgos arruinados:**

- Moitos **fidalgos galegos** non poden manter o seu nivel de vida (escasas rendas, endebedamento). Emigran a **América** (Cuba, México, Arxentina) na procura de fortuna.
- **Ilustrados galegos:**
 - **Francisco Somoza:** Escritor, editor do Diario de Galicia (1804, primeiro periódico galego).
 - **Pedro Antonio Sánchez Vaamonde:** Intelectual, membro da Sociedade Económica da Coruña.
 - **Joseph Cornide Saavedra:** Historiador, xeógrafo, ilustrado coruñés.
- **Clero parroquial omnipresente:**
 - Os **sacristáns** e párrocos controlan o **90% dos señoríos** en Galicia (a Igrexa é a maior terratenente).
 - O clero galego é maioritariamente **conservador** e **absolutista** (apoiará a causa carlista no século XIX).

Cultura xeral

Neoclasicismo

- **Arquitectura:**
 - **Ventura Rodríguez:** Ponte de Toledo (Madrid), Palacio de Cibeles (Barcelona).
 - **Francesco Sabatini:** Porta de Alcalá (Madrid, 1769-1778).
 - **Juan de Villanueva:** Museo do Prado (orixinalmente Gabinete de Historia Natural).
- **Escultura:**
 - **Francisco Goya** (aínda que a súa obra mestra é do Romanticismo, o seu período inicial é neoclásico). Caprichos (1799) – crítica social.
- **Pintura:**
 - **Goya:** Cartóns para tapices (escenas de xénero, costumbrismo). Retratos da familia real.
 - **Luis Paret y Alcázar** (pintor de cámara de Carlos III).

Literatura

- **Poesía:** **Juan Meléndez Valdés** (poesía anacreóntica e filosófica). **Tomás de Iriarte** (fábulas).
- **Teatro:** **Leandro Fernández de Moratín** (El sí de las niñas, 1806; La comedia nueva, 1792). Neoclasicismo moralizante.
- **Ensaio:** **Benito Jerónimo Feijoo** (monxe beneditino galego). Teatro crítico universal (1726-1739) e Cartas eruditas (1742-1760) – crítica das supersticións, defensa do método experimental.

Ciencia

- **Real Xardín Botánico de Madrid** (1781).
- **Observatorio de San Fernando (Cádiz, 1753).**
- **Jorge Juan:** Expedición ao Perú (medición do meridiano terrestre). Estado da Mariña.
- **Antonio de Ulloa:** Descubrimento do platino. Noticias americanas.
- **Arriaga (Fausto de Elhuyar):** Descubrimento do wolframio (1783).

Galiza no contexto cultural

- **Seminario Conciliar de Lugo (fundado no XVI, reformado no XVIII):**
 - Centro de **ilustración eclesiástica**. Formación do clero galego en filosofía e ciencias.
- **Retablos neoclásicos:**
 - Substitución progresiva dos retablos barrocos. Exemplo: **Catedral de Santiago** (fachada do Obradoiro é barroca de Casas Novoa, pero o interior ten elementos neoclásicos).
- **Cancioneiro popular:**
 - **Francisco Somoza** recolle e publica cantigas e romances tradicionais galegos (precedente do Rexurdimento).
- **Prensa pioneira:**
 - Diario de Galicia (1804, A Coruña). Primeiro periódico galego (aínda que en castelán). Editado por **Francisco Somoza**.
- **Universidade de Santiago:**
 - Mantense como centro de estudos xurídicos e teolóxicos. Incorpora as reformas ilustradas (estudos de ciencias, matemáticas).
- **Sociedades económicas:**
 - **Sociedade Económica de Amigos do País de Santiago** (1784) e de **Lugo** (1785). Fomento da educación e da economía.